

stále na paměti, že na toto tvrzení je třeba pohlížet jako na tvrzení o *poznání*, nikoliv o *pravdě*, pak nic z toho, co bylo až dosud řečeno, nenaznačuje, že bychom se z umění učit nemohli.

Nicméně je nutno přiznat, že kognitivismus ve vztahu k umění má mnohem méně přívrženců než expresivismus, a to jak mezi filozofy, tak mezi umělci. Je tomu tak nepochybně proto, že musí čelit několika závažným námitkám, které je potřeba pečlivě prověřit, máme-li uznat jeho platnost. Než tak učiníme, bude učitečně zopakovat si, jaké má kognitivismus jako vysvětlení hodnoty a významu vážného umění přednosti, protože ty naznačují, že máme dostatek důvodů usilovat o vyřešení problémů, na které naráží.

ESTETICKÝ KOGNITIVISMUS

Teze, že vážné umění nám nabízí prostředky k rozšiřování lidského poznání, nám umožňuje poměrně snadno vysvětlit jeho místo v naší kultuře. Úloha a postavení umění ve studijních plánech škol a univerzit se tím okamžitě objasní. Je-li účelem vzdělání rozvíjet myšlení a podporovat poznání a je-li pravda, že umění je jednou z forem tohoto poznání, pak má studium umění ve vzdělání očividně své oprávněné místo. Skutečnost, že na umění se vynakládá více soukromého času a veřejných zdrojů než na zábavu a dokonce více než na rozvoj sportu, pak není o nic záhadnější než v případě vědy. Na rozdíl od ostatních výkladů hodnoty umění, které jsme posuzovali, může navíc kognitivismus bez větších problémů objasnit, proč má smysl, zasvětili-li někdo celý svůj život umění jako malíř, básník nebo skladatel. V kognitivistickém pojetí je to možné chápat prostě jako další případ oddanosti starému delfskému ideálu „Člověče, poznej sebe sama!“ a nikoliv jako nadměrnou honbu za požitky, dekadentní pohroužení se do krásných objektů (esteticismus), nebo iracionální holdování emocím (expresivismus).

Je-li umění zdrojem poznání, pak nám to také umožňuje, v každém případě alespoň principiálně, vysvětlit rozdíly, které mezi uměleckými díly činíme. O uměleckém díle se totiž v tom případě dá říct, že má ducha a že je závažné do té míry, do jaké rozšiřuje naše

poznání, či že je nevýznamné do té míry, do jaké to o něm neplatí, přesně stejným způsobem, jakým se nějaký experiment nebo matematický důkaz hodnotí ve srovnání s nějakým jiným jako důležitější podle toho, jaké je jejich širší intelektuální uplatnění.

Kognitivismus nám tedy pomáhá vysvětlit důležitou kategorii kritického slovníku, která se často používá. Je-li tím, co nám umění nabízí, lepší poznání, pak můžeme umělecké dílo popsat v pravém slova smyslu jako *zkoumání* nějakého tématu, aniž by to bylo pojmově nebo jazykově nějak neobvyklé. Má-li kognitivismus pravdu, pak má také smysl mluvit v souvislosti s uměním o porozumění a hloubce či o povrchnosti a zkreslení a umělecké ztvárnění nějakého tématu popsat jako přesvědčivé nebo nepřesvědčivé, stejně jako bychom popsali nějaký argument. Jelikož lidé mluví o uměleckých dílech často právě tímto způsobem a jelikož to kognitivismus na rozdíl od esteticismu nebo expresivismu dokáže smysluplně vysvětlit, představuje to významný bod v jeho prospěch. Všechna podobná hodnocení jsou buď nesmyslná nebo matoucí, má-li pravdu esteticismus, a na rozdíl od mnohých očekávání jim ani expresivismus mnoho smyslu nedává. Je-li umění výrazem umělcových citů, může působit na publikum, ale nemůže usměrňovat myšlení, a to ani povrchně, ani směrem k hlubšímu porozumění a osvětlení. Emoce může být vyjádřena působivě nebo málo působivě, ale nikoliv pronikavě nebo hluboce.

Hlavní předností kognitivismu je tedy jeho schopnost vysvětlit a obhájit řadu způsobů, jimiž lidé o umění doopravdy mluví a uvažují. Je ovšem třeba si hned všimnout, že ne všechny snahy mluvit o umění tímto způsobem budou oprávněné. Svět umělecké kritiky je, pokud jde o jazyk, kterým se vyjadřuje, proslulý svými značnými a ne vždy opodstatněnými aspiracemi, a to, zda opravdu má smysl mluvit o *všech* formách umění jako o zdroji poznání, který je s to přinést jak hlubší porozumění, tak také iluzi, zůstává otevřenou otázkou. Můžeme například použít kognitivní jazyk ve vztahu k hudbě nebo k architektuře? To jsou otázky, které mohou být vpsledku rozřešeny pouze detailním zkoumáním jednotlivých uměleckých odvětví, o což usilují kapitoly 4 až 7. Obecně můžeme říct tolik, že všude tam, kde se dá myšlenka poznávání prostřednictvím umění